

EKONOMİ & HUKUK BULUŞMALARI Trabzon

Ekonomi

25 Haziran 2024

Prof. Dr. Fatih Özatay

TOBB ETÜ Öğretim Üyesi ve EKONOMİ Gazetesi Yazarı

Enflasyonla hukuk arasında yakın bir ilişki var. Bu Türkiye'nin Cumhuriyetin ilk 100 yılındaki ortalama yıllık enflasyon oranlarını gösteriyor. Ortalama yüzde 23.6 olmuş, bu çok yüksek. Konuya uzak olanlar için şunu söyleyebilirim, 190 ülkenin verisi var IMF'nin web sayfasında şu anda bu 190 ülkenin 160'ı ya da 164'ü sanırım yüzde 15'in altında enflasyonları. Oysa bizdeki ortalama çok yüksek. Yüzde 100'ü aştığı dönemler var, sonuncusu 2022'de.

1994'te var yüzde 107. Ne ilişkisi var, birkaç örnek vereyim. Mesela 1994 temel nedeni bu sıçramanın, Merkez Bankası Kanununda Merkez Bankası'nın bütçe açığını doğrudan finanse etmesine izin veren bir maddenin olması. Bu madde 2001 krizinden sonra Merkez Bankası Kanununda yapılan değişiklikle kaldırıldı. Çoğu ülkede bu yasak, Türkiye'de de yasaklandı. Buna bazı karşı çıkanlar var, olabilir ama sonuçta o dönemdeki enflasyon artışının arkasındaki temel nedenlerden bir tanesi bu. Sadece enflasyon artmakla kalmıyor, gelir daralıyor ve işsizlik artıyor, işsizlik artıyor falan...

İkincisi 2022. Yine yüzde 100 civarına çıkan bir enflasyon var. Şu anda yüzde 75'te ve yüzde 40'a indirsek çok sevineceğiz. Yüzde 40'a indirsek dünyanın 6. en yüksek enflasyonuna sahip olacağız. Niye bu belaya bulaştık? Bunun da hukuk sistemiyle yakından ilişkisi var; 2021 içinde bir gece yattık, uyandık Merkez Bankası Başkanı değişmiş. Halbuki 2001 krizinden sonra Merkez Bankası Kanununda yapılan değişiklikle Merkez Bankası üst düzey yetkililerinin görevden alınması son derece zorlaştırılmıştı. Bu durum Cumhurbaşkanlığı Sistemine geçildikten sonra bir kararname ile değiştirildi ancak şükür ki Anayasa Mahkemesi kararı iptal etti ve eski yasaya dönmüş olduk. Merkez Bankası Başkanının değiştirilmesinin ne önemi var? Bu iktisat literatüründe Merkez Bankasının politik açıdan bağımsızlığını gösteren birşey. Değiştirebiliyor musunuz, değiştiremiyor musunuz? Görev süresi 5 yıl mı, 1 yıl mı? Karar alırken daha çok teknik kaygılarla mı karar alıyor, görevimi kaybedebilirim kaygılarıyla mı karar alıyor? Elbette kanunda görevden alınmanın son derece zorlaştırılmasını koydunuz diye o ülkede enflasyon hemen düşük olmuyor ama önemli faktörlerden birisini ortadan kaldırıyor. Ne oldu? 2021 Eylül'ünde enflasyon yüzde 19'iken, faizler yüzde 19'iken faiz indirmeye başladık, enflasyon hedefi yüzde 5'ken yüzde 8'e kadar geldi. Kur 8 TL idi 18 TL'ye çıktı. Panik halde bankalara hücum olmasın diye bir takım kararlar alındı. Fazla uzatmaya gerek yok, geldiğimiz nokta da ortada. Dolayısıyla Merkez Bankası Yasası ile ekonomi doğrudan ilişkili.

2018 örneği var. Orada da döviz cinsinden geliri olmayan şirketlerin döviz cinsinden borçlanmasına izin verilen bir düzenleme var. Bu düzenleme 2018'de kaldırılıyor. Döviz açısından çok fazla şirketleriniz varsa büyük bir yaranız var, döviz cinsinden borçlanmaya çok fazla ihtiyacınız var demek. Dış politikanızdan hoşlanmayan birisi deyim yerindeyse bu yaranızı kaşıyabiliyor. Trump'un 2018 Temmuz ve Ağustos'unda Türkiye'yi tehdit eden tweetlerini unutmayın. O kriz öyle patlak veriyor.

Dolayısıyla makro ekonomik istikrar açısından önemli ilişkisi var.

Eskiden bir grafik koyduğumuz zaman sadece TÜİK enflasyonunu koyuyorduk, İTO enflasyonunu koymuyorduk ve kimse bu rakam doğru mu diye tartışmıyordu. Fakat bu da gündeme geldi. Arada 30 senedir beraber giden göstergelerin arasındaki fark 2022-2023'te açıldı. Bir şey bozulunca, hukuk sistemi bazı şeylere cevaz verince ekonomide istenmeyen gelişmeler olabiliyor. Kurumların yapısında da istenmeyen gelişmeler olabiliyor. Bunlar sadece enflasyonu yükseltmekle kalmıyor. Başka nelere yol açıyor? Burada milli gelir daralmasını görüyorsunuz. Üç tane kriz 2001, 2018-2019, küresel kriz.

Küresel krizde milli gelir 100'ken dört çeyrek sonra 88'e düşmüş. Ekonomi daralmış, şirketler iflas etmiş, işsizlik artmış ve eski düzeyine ancak 10 çeyrek sonra dönebilmiş. 2,5 yıl kaybetmiş Türkiye. 2001 krizinde 2 yıl kaybetmişiz. Dolayısıyla bu makro ekonomik istikrarı bozan yapıyı bir gözden geçirmek gerekiyor.

Bu işin makro istikrar kısmının kalkınma ile de yakından ilişkisi var, hukuk sisteminin. Kalkınma literatüründe çok kullanılan kişi başına gelir göstergeleri var, ülkeleri karşılaştırıyorsunuz. G7 ülkeleri dünyanın en gelişmiş zengin ülkeleri.

Dünya Bankası ülkeleri 4 lige ayırıyor. Birinci ligde yüksek gelirli ülkeler var, dördüncü ligde fakir ülkeler var, Türkiye ikinci ligde. Orta gelir grubunun yüksek tarafındayız. Ancak birinci ligle bir türlü aramızı kapatamıyoruz. Bunun kurumsal yapı ve hukuk sistemi ile ilişkisi var.

Birleşmiş Milletler'in yayımladığı Beşeri Gelişmişlik Endeksi var, Türkiye burada 45. sırada. Eşitsizliği de dikkate aldığınızda ise Türkiye 13 basamak birden geriliyor. Dolayısıyla sadece kişi başına gelir düzeyi değil, bu gelirin nasıl dağıldığı da önemli. Burada ortalama bir gelir hesaplasak, sonra

salona çok çok zengin birisi gelse ve yeniden ortalama gelir hesaplasak ortalama gelir artmış olur ama bizi ilgilendirmiyor. Gelirin nasıl dağıldığı önemli. Türkiye'de işgücünün gelirden aldığı pay yüzde 30 düzeyinde, çok düşük. Bunun hukuk sistemiyle yakından ilişkisi var.

Daha çarpıcı olarak 2024 Nisan'ında açlık sınırı asgari ücreti geçmiş durumda. Eğer asgari ücrete zam yapılmazsa temmuz ayında daha da vahim tablo çıkacak ortaya.

Türkiye'de sendikalaşma oranı yüzde 14. Bir de ifade özgürlüğü ile ilişkisi var. Gösteri yapma, toplantı yapma, yürüyüş yapma... Bu yakından hukuk sistemi ile ilgili.

Dünya Bankası Yönetişim Göstergelerine göre, G20 ülkeleri arasında hukukun egemenliği, ifade özgürlüğü, yolsuzluğun kontrolü, devletin etkinliği, düzenleyici kalite, politik istikrar ve şiddetin yokluğu konularında Türkiye çok kötü durumda.

Türkiye olarak birinci lige çıkmak istiyoruz, daha iyi ücret kazanmak istiyoruz, daha fazla kar olsun istiyoruz., temiz bir çevrede yaşayalım istiyoruz, kadın cinayetleri olmasın istiyoruz... Bunların hesap yakından ilgili aslında. İş faizi artırmakla, enflasyonu azaltmakla bitmiyor. Temel sorun yapısal durumda.

Yolsuzluğun kontrolü mesela, 2001'de bazı eksikleri olsa da güzel bir ihale yasası vardı. 250 kez falan değişti herhalde. Bunun bütçede açılan kara deliklerle yakından bir ilişkisi var.

Peki tüm bunları neden yapamıyoruz? Bunları ben söylüyorum ama çoğu kişi de biliyor. Yapmak zor çünkü statükoyu değiştirmiş oluyorsunuz. Reform yapmak, mevcut durumu değiştirmek demek ama mevcut durumdan çıkar elde edenler var. Mevcut durumu değiştirirseniz de çıkar elde edecekler var, kaybedecekler var. Her yapacağınız reform geliri ilk başta düşürebilir ve bütün toplum ayağa kalkar ve yaptığınız reformun sonradan sizi daha iyi duruma getireceğini bilmiyorsunuz. Kötü bir şey tasarlamış olabilirsiniz. Haliyle kurban gitmiş oluyoruz. Bir böyle bir zorluğu var, diğeri de biliyorsunuz ne yapacağınızı. Tamam, geliri artıracak bir reform yapabilirim. Ona karşı da özellikle Sovyet blokunun dağılmasının ardından gelişen bir literatür var, neden reform yapmak zor, bu işin o kadar kolay olmadığını gösteriyor ama... Çok eskiye gideceğim, bunu her toplantıda okuyorum ama Machiavelli'nin zamanın Prens'ine verdiği öğütler. Şöyle diyor:

"...gerçekten de, yeni kurumların yapılandırılmasını yürütmekten daha güç, başarılması şüpheli ve tehlikeli bir girişim yoktur. Reform yapan kimse, eski kurumlardan faydalanan kişilerin düşmanlığını çeker ve yenilerinden faydalanacak kişilerden ise ancak sınırlı bir destek sağlar.

...bu nedenle yeni kurumlara karşı olanlar saldırı fırsatı bulduklarında bunu partizanlık ateşiyle yaparlarken diğerleri reformcuyu yarım ağızla desteklerler. Sonuçta, bu iki kesimin arasında kalan reformcu büyük tehlike altına girer."

Yani bu iş zor.